

Käsiyöläistyö työn kehittämisen metodologisena peilinä

Matti Vesa Volanen

Tutkija

Jyväskylän yliopisto

matti.vesa.volanen@ktl.jyu.fi

Suomalaista työntutkimuksen kenttää ansiokkaasti viime vuosina jäsentäneessä kehittävässä työntutkimuksen ohjelmassa käsiyöläistyö haudattiin historian kaatopaikalle. Sitä korvaamaan tuli teollinen työ, jonka vastapainoksi kehittyi humanistinen työn kehittämisen ohjelma. Näiden synteesinä hahmottui ajatus teoreettisesti hallitusta työstä (Toikka 1982, 1984; Engeström 1984, 1990, 1995; Kuutti, 1999).

Tämä historian tulkinta katselee käsiyöläistyötä modernin teollisuusyhteiskunnan ja palkkatyön horisontista ja uppoutuu samalla työn modernisoitumiskehitykseen lähes kritiikittömällä tavalla. Työn modernisoinnin keskeiseksi, joskus lähes ainoksi kriteeriksi muotoutui tuotantoprosessin sujuvuus.

Teoreettisesti hallitun työn konsepti asettaa tiedon ensisijaiseksi suhteessa taitoon. Episteemisen asettamuksen lisäksi se purkaa tuotantoprosessin ulkopuolisiksi kysymyksiksi työn eettiset ja esteettiset momentit. On totta, että

tehdasteollisuuden syntymisen myötä, käsityöläistyön rujouttamisen kautta, mainitut työn momentit siirtyivät (palkka)työn ulkopuolelle. Niiden metodologinen asettaminen työn ulkopuolisiksi kysymyksiksi leikkaa mahdollisuudet arvioida teollistumisen myötä muotoutunutta palkkatyötä historiallisessa ja siten myös tulevaisuuden perspektiivissä.¹

Kysymys työn muodosta tulee ottaa tarkastelun kohteeksi, ja peliksi tarvitaan käsityöläistyötä. Kysymys ei ole käsityöläistyön romantisoimisesta tai ihannoimisesta, vaan kokonaisen ihmisen mukaan ottamisesta työn jäsentämiseen. Eurooppalaisessa kulttuurihistoriassa käsityöläisyydellä on verrattomasti pitempi ja rikkaampi historia kuin teollisella palkkatyöllä, jonka lyhyttä ja karua historiaa ei voine kutsua rikkaaksi, ainakaan työntekijän kanalta.

Emme voi tietystikään palata käsityöläisyyteen. Joudumme kuitenkin etsimään työn muodoille ehtoja parhailaan hahmottumassa olevassa uudessa tuotannollisessa tilanteessa. Jos klassisen talouden perusta oli maataloudessa ja käsityökaluissa, ensimmäisen modernin talouden perusta oli koneissa ja konejärjestelmissä. Sitten koneet ovat oppineet käyttämään kieltä ja kielet koneita ja kielistä on tullut keskeinen tuotannon väline. On muodostunut koneistojen ja kielten *tekstuuri*: koneet eivät selviä ilman kieliä eivätkä kielet ilman koneita. Työtoiminnan ja -kommunikaation välineet ovat kutoutumassa yhteen. Ne ovat rakentumassa

yhdessä ja saman työprosessin momentteiksi.

Teknisen kehityksen myötä tuotannon subjektiivinen tekijä on siirtynyt monin osin varsinaisen tuotantoprosessin oheen, ohjeistamaan tuotantoa, siis *asiantuntijuudeksi*. Tähän asiantuntijuuteen ei riitä pelkkä asioiden tietäminen. Viime vuosina osana globalisaatiota on tapahtunut lisääntyvässä määrin omistamisen, yritysten ja tehtaisten eriytyminen ulkoisiksi ehdoiksi toisilleen. Tämä syvenevä jakautuminen näyttää muuttavan ratkaisevalla tavalla palkkatyöläisyyden ja yrittäjyyden välistä suhdetta (Wolf 1999; Haug 2003; Schumann 2003; Peters & Schmitthenner 2003; Glissmann & Peters 2001; Bsirske, Mönig-Raane, Stergel & Wiedemuth 2004).

Voimme avata tarkastelun väittäen, että taito (*craft*)² on rikkaampi ja konkreettisempi käsite kuin tieto. Taito, tuottamisen taito, oli jo klassisessa filosofiassa vaikea ongelma ja haaste: kuinka tulisi ymmärtää se, että naiset ja käsityöläisorjat saattoivat tuottaa, saattaa näkyviin jotain uutta ja ennennäkemätöntä? Tämä piti selittää pois. Siihen tarvittiin ylimaallisia ideoita (Platon) tai luonnon yliluonnollista tuottamiskykyä (Aristoteles). Muutenhan olisi pitänyt myöntää, että orjat ja naiset synnyttivät jotain, joka oli ei-jumalallista ja/tai ei-luonnollista, siis inhimillistä. Tämä oli tietysti sopimatonta orjayhteiskunnassa. Niinpä vapaan miehen ja orjan ero oli täsmälleen siinä, kuka omisti/hallitsi käsitteitä, tai tarkemmin sanoen siinä, kuka hallitsi

¹ Eri tutkijoiden näkemykset tosin vaihtelevat. Erityisesti Toikan kehittelyt ovat avaria mm. etiikan osalta, ks. Toikka 1982.

² Engl. *craft*, taito < vetää yhteen, venyttää, sen sijaan engl. *skill*, ruotsi *skilja* < erottaa.

käsitteiden kielellisen ilmaisun ja niihin liitetyt sosiaaliset käytänteet. Tuolloin - oikeastaan iät ja ajat - käsityöläisillä on ollut kätteleviä ajatuksia ja ajattelevat kädet, siis tuottamisen taito. Tuottamisen vaatima käsitteiden muoto ja olemassaolon tapa oli kokemuksen kautta muotoutunut *tuntuma* artefaktin tuottamiseen. Käsitteillä ei ollut useinkaan edes suullista puhumattakaan kirjallista muotoa. Taito oli tuolloin vielä mykkä.³

Taito oli jo tuolloin kuitenkin metodi, tie perille: raaka-aineesta tuotteeksi, artefaktiksi. Toisin kuin tieto, taito viittaa johonkin joka on välittömästi läsnä: tilanteeseen, toimintakehään, työpaajaan. Tietäjän yhden sijasta taitaja joutuu tätä kehää rakentaessaan kysymään peräti kolme kysymystä: Kuinka asiat ovat? Kuinka ne ovat, kun ne ovat hyvin? Kuinka ne saadaan tuotettua kauniisti? Taitaja siis kuvaa, arvottaa ja muuttaa kauniisti maailmaa tässä ja nyt, mutta silti pätevästi ja yleisesti. Taidon metodologia on maailman muuttamisen yleinen oppi.

Voimme havaita, että teoreettisesti hallitun työn ohjelma jättää vähälle huomiolle olennaisia ja keskeisiä työn jäsentämiseen liittyviä teemoja. Sen metodologiseen ytimeen liittyvä kulttuurihistorillisen koulutukunnan välitetyn toiminnan konsepti on tulkittava uudelleen.

Välittymisen ongelma työtoiminnassa

Kaksi toimintateorian kehittämissen avaintutkijaa, Yrjö Engeström ja Georg Rückriem, ovat molemmat kiinnittäneet hiljattain huomiota välittymisen ongelmaan toimintateorian kehittämisessä (Engeström 1999; Rückriem 2003). Engeström ratkaisee välityksen ongelman lisäämällä välityksiä välitysten väliin, mutta ei laajemmin arvuuttele toiminnan käsitteen filosofista perusluonneta.

Toimintakäsitettä käytetään ainakin kahdessa verrattain erilaisessa merkityksessä. Erityisesti uudella ajalla toiminta (Tätigkeit, *energeia*) on kehittynyt ontologisoivaksi käsitteeksi, toisin sanoen toiminnassa oleminen on edellytys olemassaololle. Tässä mielessä toiminnan käsitettä käytetään yleisesti, sekä hyvin arkisesti että hyvin filosofisesti käypänä yleiskäsitteenä.

Toisaalta toiminnan käsitteen epistemologinen puoli, siis kohteellinen toiminta, ei aseta *ennen* toimintaa ehtoja/määreitä sille, joka on kohteena, vaan nuo määreet ilmenevät vasta toiminnan jälkeen: jos toiminnan kautta, esimerkiksi työkalun välityksellä, kohdetta muotoillaan, niin se ilmaisee vastuksensa toimijalle (*in-form*) tavalla taikka toisella. Kohteen tunnustaminen/tunnistaminen tapahtuu vasta toiminnan jälkeen. Tämä klassiselta filosofialta monin osin piiloon jäänyt palaute avaa mahdollisuuden (käsityöläis)työn *sivistävän* perusluonteen ymmärtämiseen. Kyse on myös ymmärryksestä, joka puuttuu mo-

³ On syytä palauttaa mieliin, että klassisen filosofian lähtökohta ja perusmetafora on ollut julkinen käsityöläinen, demiurgi. Perusjako *theorie/praxis/poiesis* nousee käsityöläisten toimintakehän hajalleen repimisestä silloisen orjayhteiskunnan ideologiaa tukevalla tavalla, ks. esimerkiksi Thomsen 1990; Cahoone 1995, Solmsen 1963; Dabrowski 1990; Bartels 1965; Riedel 1973, 1976; Ulmer 1953; Blumenberg 1957; Agamben 1999; Taminiaux 1987.

dernista valistusfilosofiasta ja siten teollisesta palkkatyöstä ja usein myös sen tutkijoilta.

Kohteellisen toiminnan käsite on hegeliläisittäin ajatellen fenomenologinen eikä psykologinen käsite. Psykologinen vastine toiminnan käsitteelle on käyttäytyminen tai suhtautuminen (sich verhalten/lassen können).⁴ Silloin sille, joka on kohteena, joka seisoo edessä (Gegenstand), annetaan *etukäteen* jokin ominaisuus ja piirre, jonka mukaan toimitaan. Välittävän toiminnan uudelleen kirjoittamisessa on kysymys juuri käyttäytymisen ja toiminnan suhteen määrittelystä.

Psykologian kannalta välittävän toiminnan konsepti edellyttää vähintään kolmea asiaa: on olemassa kaksi kohtiota, joiden välillä jonkin kolmannen kautta jotain välittyy. Wykotskille tämä välittävä tekijä oli sana(merkitys) tai työkalu, Leontjeville toiminta: subjekti - toiminta - objekti. Välittävä toiminta ihmisen psyykkisen toiminnan mahdollistajana ajoi Wykotskin kuitenkin vaikeaan metodologiseen dilemmaan: välittyminen jakaa jo loogisen rakenteensa vuoksi psyykkisen kahtia, siismistä ja mihin jokin välittyy. Tämä oli vastoin Wykotskin pyrkimystä esittää ihmisen psyykinen kehitys kokonaisuutena (Veresov, 1999). Sama ongelma siirtyy Leontjeville: toimija ja toiminnan kohde ovat ulkoisessa suhteessa toimintaan ja toisiinsa.

Georg Rückriem on oivaltanut toiminnan käsitteeseen liittyvän rajallisuuden ja ongelman. Hän haluaisi irrottau-

tua kulttuurihistoriallisen koulukunnan perusmielikuvasta ”työkalu” toimintaa välittävänä tekijänä ja siirtää keskustelun luhmannilaisen systeemiteorian ja joukkotiedotusteorian piiriin ehdottamalla välittäväksi tekijäksi ”mediaa”. Hän käyttää media-käsitettä hyvin vahvana, ehkäpä liiankin vahvana käsitteenä. Hän jopa arvuuttelee, onko uusi tietoteknologia se *media*, jonka kautta koko aikakausi ja sen haasteet avautuvat tutkittavaksi.

Rückriem kysyy myös: Kun Leontjev välittää ihmisen ja maailman välisen suhteen toimintana, onko kommunikaatio perusluonteeltaan toimintaa vai jotain aivan muuta? Luhmannilaisessa systeemiteoriassa yksilön elämän mielekkyyden muodostus on se pakko, joka saa meidät kommunikoimaan ja muodostamaan yhteisiä ja yhdessä sovittuja merkityksiä elämämme rakennuspuiksi. Yhteiskunnalliset merkitykset eivät siten ole objektiivisia, toiminnan kautta omaksuttavia tosiasioita, vaan periaatteessa avoimia, kontingenteja, satunnaisia tosiasioita. Kommunikointiprosessi on systeemisubjektille ympäristön yksinkertaistamista, abstrahointia, oman elämän hallinnan avittamiseksi, ei kompleksisen todellisuuden käsitteellistämistä. Tosiasiat eivät avaudu tekijälleen tekoasioina (Tatsache, Facts), vaan ulkoinen maailma jää tekijästään irtireväistyksi, abstraktiksi. Systeemisubjekti ontologisoi maailman ja samalla itsensä erillisiksi mutta vuorovaikutuksessa, kommunikaatiossa, oleviksi kohtioiksi, ja yhteisen tuottamiskehän konstituutio sulkeutuu pois.⁵

⁴ Kysymyksessä ei siis ole behavioristinen S-R -tulkinta käyttäytymisestä, vaan ”behave oneself”, käyttäytymisen kyvystä ja valmiudesta. Käyttäytymisen ja toiminnan keskinäisyydestä, ks. esim. Riedel 1976; Rubinsteini 1977.

⁵ Tapaani tulkita luhmannilaista systeemiteoriaa ovat vaikuttaneet mm. Peters 1987, 2001; Kurz 2004.

Tästä avautuukin avainkysymys: onko niin kuin luhmannilainen systeemiteoria olettaa ja myös tulkinta, johon Rückriem on viemässä toimintateoriaa, että maailman tulkinta eli kommunikaatioprosessi ja maailman muuttaminen eli toimintaprosessi ovat kaksi erillistä prosessia? Psykologian kannalta sama kysymys kuuluu: ovatko maailman tulkinta, *käyttäytyminen*, ja maailman muuttaminen, *kohteellinen toiminta*, kaksi erillistä prosessia?

Kulttuurisesti ja valitusfilosofian seurauksena meillä on erinomaisen suuret paineet tämän syntyyn: Voimme jopa sanoa, että ensimmäinen teollinen kumous erotti käsityöläistyön keskeiset momentit toistensa vastakohtiksi: se irrotti käsityöläistyöstä teorian (Being) ja praksiksen (Doing) sekä poisiksen (Making) pääosan (estetiikan) ja jätti palkkatyöhön vain voiman käytön, työvoiman. Tämän kääntöpuolella syntyi kansallisvaltioihin vastaavat instituutiot tieteeseen, politiikkaan ja taiteeseen. Näistä instituutioista, ulkopuolelta, (palkka)työtä ryhdyttiin tutkimaan ja suojelemaan, ja syntyi mm. tieteellisen työntutkimuksen metodologiat, kuten taylorismi, humanistinen työntutkimus ja nytemmin teoreettisesti hallitun työn konseptio. Syntyi myös köyhäinhoito ja ajan myötä hyvinvointivaltio. Ja vielä: ajan saatossa kehittyi massiivinen ja suhteellisen itsenäinen tuotantokoneisto merkitysten tuottamiseksi.

Voimme vielä tätä nykyä hyväksyä tämän ajatusesineen (*Gedankending*, *Marx*), siis ensimmäisen modernin käyttöön otetun reaaliabstraktion palkkatyöstä ja sen seurannaisista työntutkimuksen ja -kehittämisen lähtökohdaksi? Käsittääkseni emme.

Sitä ei voida ottaa lähtökohdaksi enää sen jälkeen kun kielen ja koneen ulkoinen suhde on kutoutunut yhdeksi järjestelmäksi, *tekstuuriksi*, jossa kommunikaatiota ja toimintaa ei voida enää yksiselitteisesti erottaa toisistaan. Työ on siis nykyään yhä useammin kommunikaatiivista toimintaa tai toiminnallista kommunikaatiota. Merkitysten tuottaminen on teollisuutta siinä missä artefaktienkin, jotka kantavat aina mukanaan enemmän tai vähemmän merkityksiä. Kysymys ei siis ole kielen kantamien ja artefaktien välittämien merkitysten eroista, vaan lyhyesti sanoen valtasuhteesta: missä määrin meillä työntekijöinä, kansalaisina, kuluttajina, isinä, äiteinä ja lapsina jää aikaa ja sosiaalista tilaa itse tuottaa, moninaistaa ja rikastaa, siis yksilöllistää ja paikallistaa tuotannollisia artefakteja/merkityksiä, eikä vain työn ulkopuolella vaan myös ja erityisesti juuri työtä tehden? Juuri tämä yksilöllistymis- ja paikallistamisprosessi on *par excellence* psyykkisen ja sosiaalisen syntyprosessi: yksilöllistyminen on sosiaalisen tuottamista.

Kommunikatiivisen toiminnan tai toiminnallisen kommunikaation suhde merkitsee psykologiassa toiminnan ja käyttäytymisen (*sich verhalten/lassen können*) suhteen määrittelyä. Kysymys on muodon (käyttäytyminen) ja sisällön (kohteellinen toiminta) välisestä suhteesta, jos kommunikaatio ja toiminta ymmärretään erilaisiksi valtasuhteiksi suhteessa kohteeseen. Periaatteessa kommunikaatio tunnustaa (*Anerkennung*) etukäteen kohteen suhteellisen riippumattomuuden, kun taas vasta toiminnan jälkeen voimme saada käsityksen kohteen omasta luonteesta (*Aneignung*).⁶ *Teko* (Tat, Deed) on perustava teko, jossa ratkaistaan käyttäy-

tymisen ja toiminnan suhde perustamalla tekijän ja kohteen yhteentuo-va sosiaalinen aika-paikkatila. Välittyminen ei siis ole läpijuoksemisen paikka vaan rikastavan konstituution, sosiaalisen aika-paikkatila pystyttämisen ta-
pahtuma.

Miten sosiaalinen avautuu asian-
tuntijalle, nykyajan käsityöläiselle?
Hän saa tietysti työtehtäviä, eikä hän
iske käsiään saveen muuten kuin ku-
vaannollisesti. Hän ryhtyy tuottamaan
toimintakehää, jonka sisällä hän itse
on ja samoin työn kohde. Tämä kons-
tituutio, perustettu toimintakehä, on
sosiaalinen tila, joka mahdollistaa kol-
men edellä mainitun kysymyksen
asettamisen ja ratkaisemisen. Toimin-
nassa ei siis siirry jotain jonkin välityk-
sellä johonkin, vaan konstitutioidaan,
pystytetään toiminnan tila/kehä. Tämä
kehä on välittävä tila. Ja tämä perusta-
va teko tapahtuu *aina* kun työhön ryh-
dytään. Jokainen työntekijä menses-
sään työhön tai aloitessaan uuden työ-
rupeaman kysyy: Mitkä täällä ovat syste-
teemit? Mitä pitää saada aikaiseksi?
Miten sen saisi kauniisti tehtyä?

Ammattitaito on siis *perustava*
taito. Tämä taito luo myös sen metodi-
sen kartan, jonka rajoissa mainitut
kolme kysymystä kysytään. Suhteessa
näihin kysymyksiin ja niihin annettui-
hin vastauksiin muodostuu se yhteinen
piiri, oppimisen ja toiminnan sosiaali-
nen tila, joka määrittää subjektin, koh-
teen ja välityksen peruluonteen, siis

työn sisällön. Kysymys on olennaisesti
mittakaavasta: jokaisessa työtilantees-
sa on tavalla taikka toisella, mittakaa-
vassa taikka toisessa, läsnä kaikki edel-
lä mainitut kolme kysymystä. Työn
haaste on siinä, missä määrin työssä
voidaan purkaa ”kuollutta työtä” ja so-
siaalisia fetissejä ”elävän työn” voi-
malla.

Vaikka työtehtävät on ratkaistava
tietyissä aikataulussa, ehkä jopa tässä ja
nyt, voidaan kysymykset asettaa rik-
kaasti ja konkreettisesti, toisin sanoen
niillä avataan mahdollisimman moni-
naisesti mitä tekijöitä on toimintake-
hän *välittömässä* piirissä *viittauksellisesti*
läsnä (mikä on kuvaus, *teoria*), mitä on
mukana *edustuksellisesti* (mikä on arvo-
tus, käsitys hyvästä tuloksesta, mitä se
edustaa, *praksis*), miten tulos saataisiin
todennettua kauniisti (*poiesis*).

Tämä edellyttää, että parhaimmil-
laan työssä on kolme eri aikatilaa: tuot-
tava *joutilaisuus*, etsivä, määrittävä
leikki ja kauniisti *tuottaminen*. Kaikissa
on omanlaisensa rytmi ja aikatila, huo-
koisuus ja elävyys. Tuotannon konk-
reettisuus, ihmisen mittaisuus, on kes-
keisesti kiinni siitä, kuinka näiden kol-
men eri aikatilan keskinäissuhteet osa-
taan organisoida ja missä mittakaavas-
sa sekä ajallisesti että tilallisesti maini-
tut kolme peruskysymystä asetetaan ja
ratkaistaan.

⁶ Minulla on heuristisenä välineenä mielessäni Hegelin subjektiivisen hengen kehittymisen eri vaiheet: so-
peutuminen, (Anpassung, antropologia), omaksuminen, (Aneignung, fenomenologian alku), tunnustaminen
(Anerkennung, fenomenologian loppu), kehitys, (Entwicklung, psykologia). Wykotski hyppää antropolo-
giasta suoraan psykologiaan välittävän toiminnan konseptillaan. Tämän seurauksena teorian kaksijako-
isuuden ylittäminen (sisäinen/ulkoinen, korkeat/alkeelliset psykologiset prosessit) on käynyt mahdotto-
maksi (ks. Veresov 1999; Keiler 1999). Leontjevin psykologian teoria liikkuu fenomenologisessa kehässä
(kohteellinen toiminta ja omaksuminen), eikä sen metodologinen ydin sisällä toisen ihmisen tunnustamista
eikä siten kieltä.

Oppimisen liikemuodot työssä

Tunnetussa artikkelissaan Anna Sfard (Sfard 1998) korostaa oppimiseen kahta kovin erilaista metaforaan ja niiden kummankin tarpeellisuutta: oppiminen on nähtävä sekä omaksumisena (*acquisition, theorie, Being*) ja osallistumisena (*participation, praxis, Doing*). Oppiminen on teorian omaksumisen ja yhteisöön rakentumisen, praksiksen, kokonaisuus. Edellä olevan perusteella voimme tehdä sen johtopäätöksen, että tarvitsemme kolmannenkin oppimisen metaforan, tuottamisen (*poiesis, Making*). Miten nämä suhtautuvat toisiinsa?

Kysymys on käsitteen muodostuksen, tulkinnan antamisen ja sisällön tuottamisen välisestä suhteesta, siis käsitteen, kontekstin ja sisällön suhteesta. Käsitteet eivät ole palikoita tai biljardipalloja, jotka ovat vain ulkoisessa suhteessa toisiinsa. Päinvastoin oppimistilan pystyttäminen on sisällön, kontekstin ja käsitteen välinen yhteinen konstellatio, jossa kukin kolmesta momentista vaikuttaa toisiinsa. Klassinen esimerkki taiteen puolelta on pullonkuivaustelineen (=käsite) vieminen taidenäyttelyyn (=konteksti) ja kuinka tämä perustava teko muutti käsityksiä (= sisältö) sekä pullonkuivaustelineistä että taidenäyttelyistä.

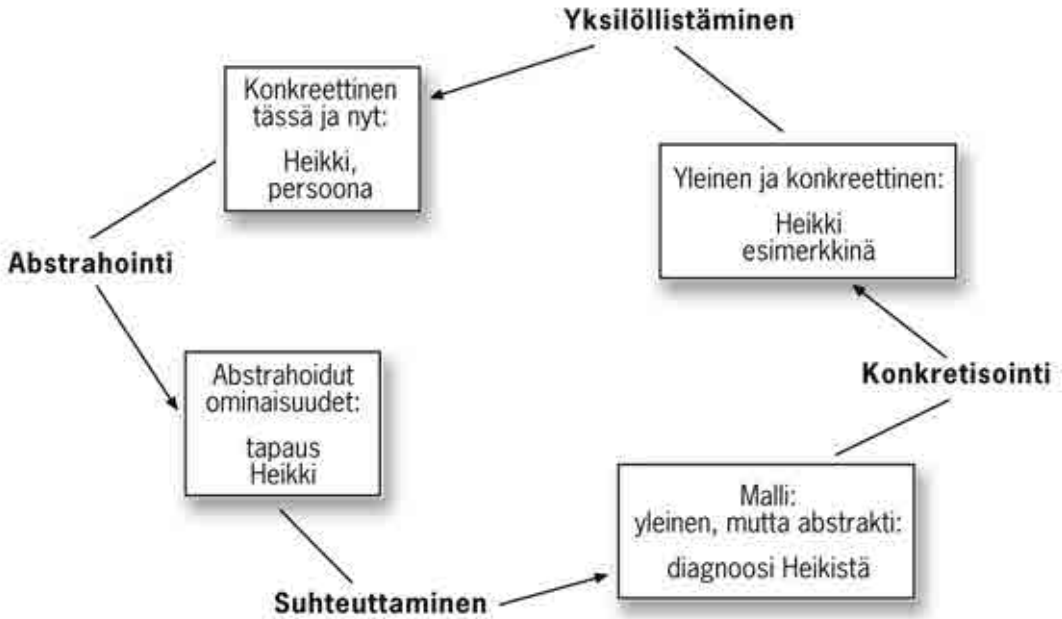
Yleensä oppimista tietoisesti organisoitaessa lähtökohdaksi valitaan jokin noista kolmesta näkökulmasta. Samalla valitaan se liikemuoto, jota pidetään tärkeimpänä oppimisessa. For-

maaliseen oppimiseen liittyy perinteisesti käsitteiden oppiminen suljetussa ja säännellyssä ympäristössä, kuten esimerkiksi koulussa. Oppimisen aika- paikkatila rauhoitetaan ja irrotetaan lähiympäristöstä sisäisen, kognitiivisesti painottuvan oppimisen tukemiseksi. Kysymys on siis käsitteenmuodostuksesta, abstraktio-konkretio-tasojen etsimisestä ja määrittämisestä, korostetusti ajatuksellisen liikkeen avulla.

Ajatuksellista liikettä tukemaan ja elävöittämään oppimistapahtumaan tuodaan usein mahdollisuus oppia ymmärtämään käsitteiden tulkinnallisuutta ja suhteellisuutta. Tavanomaisin ratkaisu on, että erimuotoisin esityksellisin ja esittävin keinoin opettu asia saatetaan eri yhteyksiin. Jos haluamme esimerkiksi tutustua Heikkiin, niin kuvittelemalla Heikkinen taidenäyttelyyn, urheilukentälle, sairaalaan, kotiin tai työpaikalle, hän näyttäytyy aina eri valossa ja saamme entistäkin konkreettisemmän käsityksen hänestä. Onnistuessamme ymmärrämme Heikkinen *esimerkiksi*⁷ jostakin yleisestä ilmiöstä. Lopuksi voimme palata Heikkiin ja ymmärtää häntä - ja samalla itseämme - entistä konkreettisemmin persoonana.

Kysymys on siis kahdesta, yhteensovitetusta oppimisliikkeestä: abstrahoinnista konkreettiseen noususta ja suhteuttamisesta/tulkinnasta yksilökohtaistamisesta. Tällöin oppimisliike kulkee parhaimmillaan seuraavaa kehää:

⁷ Merkityksessä *para-deigma, Bei-spiel*, se mikä on esitetty ohessa, ks. esim. Agamben 1993, 8 - 10.

Kuvio 1.

Liikekehän ongelmana on ajautuminen korostetun kognitiiviseen työskentelyyn. Tämän seurauksena helposti, muttei aina, liike pysähtyy yleisen mutta abstraktin mallin määrittelyyn: diagnoosi Heikistä samaistetaan Heikiksi. Heikin persoonalliset erityispiirteet ovat diagnoosin kannalta satunnaisia, kontingenteja, vähemmän tärkeitä, eikä niitä tarvitse ottaa huomioon toiminnallisia johtopäätöksiä tehtäessä. Meillä ei ole mitään muita perusteita tehdä valintaa merkittävistä piirteistä kuin se valta, jota edustamme oman instituutiomme praksisen kautta.

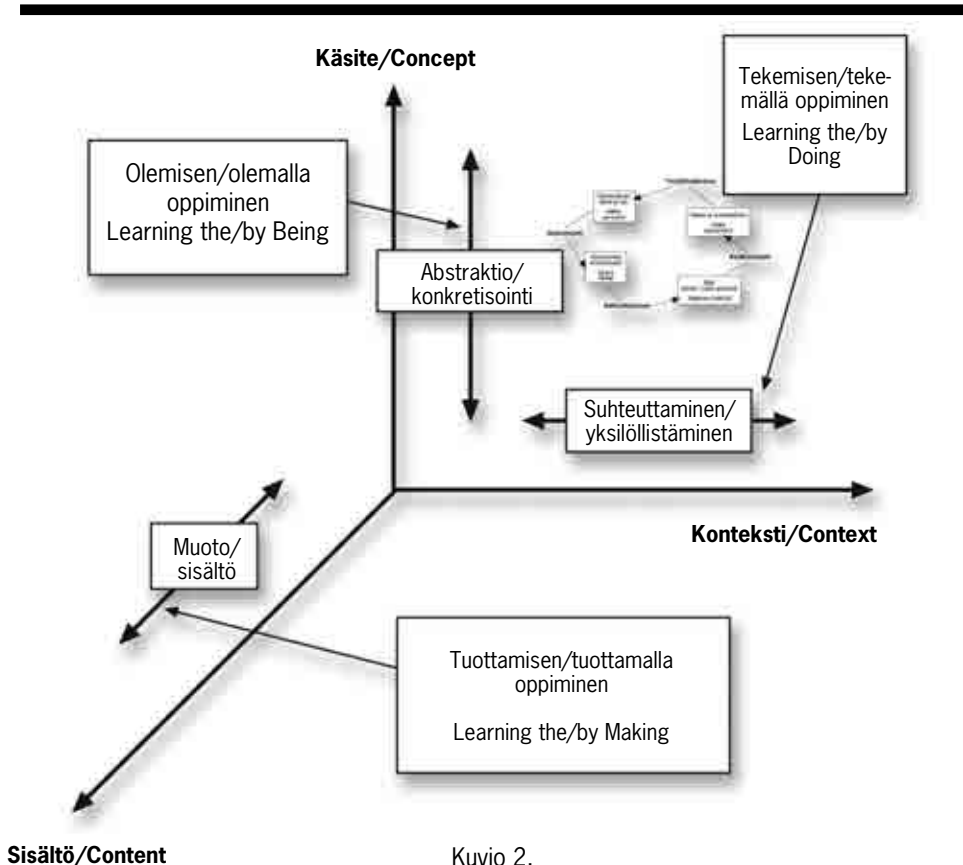
Keskeinen syy oppimisliikkeen pysähtymiseen on kielen merkien, sanojen ja todellisuuden välisen suhteen, semantiikan Pandoran lippaan avaaminen systeemi- ja malliteoriassa. Nouseminen konkreettiseen Heikkiin esimerkkinä tai merkityksen yksilöllistäminen tulee tällöin tarpeettomaksi, jopa mahdottomaksi. Miksi? Koskapa

Heikki on työvoima-, terveys-, sosiaali- tai koulutuspoliittinen *tapaus*, eivät näiden institutioiden käytännöt mahdollista konkreettiseen nousua; päivittäin ne kokevat sen usein uhaksi keskinäiselle työnjaolle. Ja mikä olennaista: Heikin ja meidän mahdollisuudet kehittyä rikkaammiksi ja konkreettisemmiksi persoonallisuuksiksi rajoittuvat, koskapa me emme voi muodostaa *tuntumaa* itseemme ja toisiimme niiden instituutioiden kautta.

Kolmas oppimisen liikemuoto on oppiminen tuottamisen kautta (*Learning the/by making*). Näkökulma muuttuu nyt täysin: Kuinka me itse kukin, Heikkinä tai Liisana tuotamme oman maailmamme, niin työssä kuin muusakin elämässä? Oppimisen liike on minun ja kohteen välillä. Liikkeen suuntaa tai rytmiä en voi säädellä yhdellä kysymyksellä, vaan minulla on mielessä kaikki kolme vastattavana.

Jos savenvalajana muokkaisin savea, antaisin muotoa savelle ja tulisin itse muotoilluksi (*in-formed*): oppisin mikä on mahdollista ja mikä mahdotonta tehdä minkäkinlaisella savella ja samalla oppisin itsestäni sen, mikä minulle on mahdollista tai mahdotonta. Ja tietysti harjaannuksen myötä oppisin liikuttelemaan näitä rajoja tahtomaani suuntaan. Savenvalajana, oppisin siis “*by making*”. Kun tätä nykyä, kuten edellä olen todennut, toiminta ja kommunikaatio ovat kutoutuneet yhdeksi tekstuuriksi, tämä oppimisliike vaatii tuekseen ja mukaansa nuo kaksi aiemmin mainittua liikesuuntaa. Asiantuntija, nykyajan käsityöläinen, liikkuu siten kolmessa eri suunnassa yhtä aikaa ja erikseen. Tutkimusanalyttisesti voimme tehdä kuvion 2 mukaisen erittelyn.

Kysymys on siitä, kuinka luemme ja kirjoitamme työtilannetta. Mitä asioita voimme lukea, avata osaksi tilannetta viittauksellisina (*theory*), mitä edustuksellisina (*praxis*), kuinka ne ilmenevät välittömästi läsnäolevassa. Kuinka siis kuvaamme, arvotamme ja tuotamme kauniisti työssämme. Ratkaisevaa on kysymysten ja vastausten mittakaava ajan ja paikan osalta: voimmeko saada työn alle vain tämän päivän, viikon tai vuosineljänneksen kysymykset vai pitemmällä aikajänteellä, jopa aikakauden ongelmina; voimmeko asettaa kysymykset vain oman työn, työpaikan, yrityksen tai paikkakunnan, Suomen, Euroopan tai jopa ihmiskunnan kysymyksenä? Niinpä ajan talous on ratkaisevaa sille missä määrin voimme upottaa työhöemme sen epistemologiset, eettiset ja esteettiset ideaalit. Jo

Kuvio 2.

työssä oppimisen vaatimus - ja viime kädessä työn organisoiminen sivistyksen periaatteiden mukaisesti sivistäväksi työksi - edellyttää ajan ottamista työntekijän omaan käyttöön.

Oppimisen muodot

Yhteenvetäen voimme siis oppia jossakin kontekstissa jonkin kautta (*by Being/Doing/Making*) ja/tai käsitteellisesti jonkin asian (*the Being/Doing/Making*).

Voimme oppia johonkin asiaan liittyvän käsitteistön (Being), sen tulkinnan (Doing), jopa sillä/sen tuottamisen historiikin. Se, että opimme, mikä vasara on ja saamme kuvauksen vasaran käytöstä tai jopa näemme, kuinka joku

käyttää vasaraa, ei vielä anna vakuutta siitä, että saisimme naulan seinään vasaralla lyöden. Kuten sekään ei vielä vakuuta, että leikimme rakennusmiehtä leikkivasaralla.

Toisaalta voimme keskittyä oppimisessa omaksumaan sen, kuinka asiat ovat (*by Being*) oleilemalla jossakin ympäristössä ilman, että varsinaisesti tietoisesti opiskelemme. Voimme myös opiskelella leikkimällä/simuloimalla esityksellisesti asioiden tavoitetilaa (*by Doing*). Voimme myös opiskella tuottamalla jotain oppien asioiden olemassaolon ehdot ja mahdollisuudet (*by Making*).

Yhteenlaskien saamme seuraavan taulukon:

Taulukko 1. Oppimisen muodoista.

Muoto	Kontekstissa	Käsitteenä	Sisältönä
Todellisuussuhde			
Oleminen/Being viittauksellisuus	Olemalla oppiminen Learning by being	Olemisen oppiminen Learning the Being	<i>Teoria</i> ilmiön omaksuminen
Tekeminen/Doing edustuksellisuus	Tekemällä oppiminen Learning by doing	Tekemisen oppiminen Learning the Doing	<i>Praxis</i> osallisuus
Tuottaminen/Making läsnäolevuus	Tuottamalla oppiminen Learning by making	Tuottamisen oppiminen Learning the Making	<i>Poiesis</i> sisällön tuottaminen

Konkreettiossa tutkimustyön ja työn kehittämisen tilanteessa kysymys on siitä, mikä oppimisen liikemuoto on missäkin tilanteessa hallitseva, mikä tukeva ja minkä mittakaavan mikin liikemuoto saa. Kouluissa ilmiöiden omaksuva oppiminen on usein päällimmäisenä. Sitä tuetaan usein tekemällä oppimisen muodoin (learning by doing); samalla tietysti piilo-opetus-sunnitelma toimii (learning by being). Työpaikalla lähtökohta on tuottamisessa ja sen kautta kasaantuvissa kokemuksissa ja oppimisessa. Kysymys on siitä, miten tähän oppimisen muotoon voidaan upottaa ja sijoittaa muita oppimisen liikemuotoja.

Ajantalous

Käsityöläisyyden käyttäminen metodologisena peilinä työn kehittämisen metodologiseen ytimeen, työn sisäiseksi ehdoksi epistemologiset, eettiset ja esteettiset haasteet. Toisaalta avautui tarve oppimisen kolmeen eri metaforaan ja liikesuuntaan. Näiden yhteisliikkeen hahmottaminen on asiantuntijatyön ydinaluetta. Asiantuntija osoittautui tuottajaksi, joka pystyttää, konstituoitua aika-paikkatilan, jossa kaikki kolme teemaa, epistiikka, etiikka ja estetiikka aktualisoituvat ja edellyttävät toisiaan työtehtävien ratkaisuisa.

Työn ja siten työntutkimuksen kehittämiossä avainasemaan nousee ajantalous yksilökohtaisten työtehtävien, koko työyhteisön ja myös kansantalouden työnjaon kannalta. Osoittautuu, että työn radikaali, juuriin asti menevä kehittämisohjelma on tuotannon abstraktin sujuvuuden murtamisohjelma, jonka pyrkimyksenä on upottaa työtekoon tosi, hyvä ja kaunis täy-

dessä mitassaan ajantalouden uudelleen jäsentämisen kautta. Sillä *aika* on se, joka on otettava omaksi, kaikki muu seuraa siitä.

Lähteet

- Agamben, G. 1999. *The man without content*. Stanford: Stanford University Press.
- Agamben, G. 1993. *The Coming Community*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Bartels, K. 1965. "Der Begriff Techne bei Aristoteles". In H. Flashar and K. Gaiser (edit.) *Synysia Festgabe für Wolfgang Schade-waldt zum 15. März 1965*. Pfullingen: Neske.
- Bsirske, F., Mömig-Raane, M., Sterkel G. & Wiedemuth J. (Hrsg.) 2004. *Es ist Zeit: Das Logbuch für die Ver.di - Arbeitszeitinitiative*. Hamburg: VSA-Verlag.
- Cahoone, L. E. 1995. "The plurality of philosophical ends: Episteme, Praxis, Poiesis". *Metaphilosophy* 26, 220 - 229.
- Dabrowski, A. 1990. *The Academic fields of knowledge*. *Science Studies*, 3 - 21.
- Engeström, Y. 1990. *Learning, Working and Imagining*. Helsinki: Orienta-konsultit Oy.
- Engeström, Y. 1995. *Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita*. Helsinki: Hällinnon kehittämiskeskus.
- Engeström, Y. 1999. "Activity theory and individual and social transformation". In R. Miettinen, Y. Engeström & R. - L. Punamäki (edit.) *Perspectives on activity theory*. Cambridge: Cambridge university press.
- Glissman, W. & Peters, K.. 2001. *Mehr Druck durch mehr Freiheit*. Hamburg: VSA-Verlag.
- Hanley, C. 1998. *Theory and Praxis in Aristotle and Heidegger*. In *Twentieth World Congress of Philosophy*. Boston, Massachuset: Paidea On-line. <http://www.bu.edu/wcp/Papers/Acti/ActiHanl.htm>
- Haug, W. 2003. *High-Tech-Kapitalismus*. Hamburg: Argument-Verlag.

- Keiler, P. 1999. Feuerbach, Wygotski & Co. Studien zur Grundlegung einer Psychologie des gesellschaftlichen Menschen. Hamburg: Argument-Verlag.
- Kurz, R. 2004. Blutige Vernunft. Bonn: Horlemann Verlag.
- Kuutti, K. 1999. "Activity theory, transformation of work, and information systems design". In R. Miettinen, Y. Engeström & R.-L. Punamäki (edit.) Perspectives on activity theory. Cambridge: Cambridge university press.
- Leontjev, A. N. 1977. Toiminta, tietoisuus, persoonallisuus. Kuopio: Kansankulttuuri.
- Peters, K.. 1985. Über die Erkennbarkeit der Welt. Dialektik 14, 143–156.
- Peters, K. 2001. Thesen zur Selbstorganisation. Teoksessa W. Glissman & K. Peters (toim.) Mehr Druck durch mehr Freiheit, 159–172.
- Riedel, M. 1973. "Arbeit". In H. Krings, H. M. Baumgartner & C. Wild (edit.) Handbuch Philosophischer Grundbegriffe. München: Kösel-Verlag, 125–141.
- Riedel, M. 1976. Theorie und Praxis in Denken Hegels. Interpretationen zu den Grundstellungen der neuzeitlichen Subjektivität. Frankfurt/M: Ullstein Verlag.
- Rubinstein, S. L. 1977. Grundlagen der Allgemeine Psychologie. Berlin: Volk und Wissen.
- Rückriem, G. 2003. "Tool or Medium? The Meaning of Information and Telecommunication Technology to Human Practice. A quest for Systemic Understanding of Activity Theory". In Toiminta03 - Toiminnan teorian ja sosiokulttuurisen tutkimuksen päivät. Kauniainen: ISCAR Finnish section. <http://iscar.org.fi/ruckriem.pdf>.
- Schmitthenner, H. & Peters, J. 2003. Gute Arbeit... Menschengerechte, Arbeitsgestaltung als gewerkschaftliche Zukunftsaufgabe. Hamburg: VSA-Verlag.
- Schumann, M.. 2003. Metamorphosen von Industriearbeit und Arbeiterbewusstsein. Hamburg: VSA-Verlag.
- Sfard, A. 1998. "On the Metaphors for Learning and Dangers of Choosing Just One". Educational Researcher 27, 4 - 13.
- Solmsen, F. 1963. "Nature as Craftsman in Greek Thought". Journal of the History of Ideas 24, 473 - 496.
- Taminiaux, J. 1987. "Poiesis and Praxis in fundamental Ontology.". Research in Phenomenology 17, 137 - 169.
- Thomsen, D. 1990. >Techne< als Metaphor und als Begriff der drittlichen einsicht. Freiburg/München: Karl Alber Verlag.
- Toikka, K. 1982. Kvalifikaatio ja työn vaatimukset koulutuksen suunnittelun lähtökohdanna. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Toikka, K. 1984. Kehittävä kvalifikaatiotutkimus. Helsinki: Valtion koulutuskeskus.
- Ulmer, K. 1953. Wahrheit, Kunst und Natur bei Aristoteles. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Veresov, N. 1999. Undiscovered Vykotsky. Frankfurt am Mein: Peter Lang Verlag.
- Vykotski, L. 1980. Ajattelu ja kieli. Helsinki: Weilin & Göös.
- Wolf, H. 1999. Arbeit und Autonomie. Ein Versuch über Widersprüche und Metamorphosen kapitalistischer Produktion. Münster: Verlag Westfälisches Dampfboot.